

FRIȘĂ, BROWNFIELD SAU PARAGINĂ – DILEME ȘI ARGUMENTE PENTRU UN CONCEPT SINTETIC

Viorel CHIRIȚĂ, Violeta PUȘCAȘU

Cuvinte-cheie: frișă, brownfield, paragină, inutilizare.

Key words: frișă (Frisch, frische, friche), brownfield, paragină, useless territory, no-use terrain.

ABSTRACT:

Frișă, brownfield or paragină – dilemmas and reasonings for a comprehensive concept. The article originates in an empiric research blocked at the level of theory. The present work deals with two types of arguments: semantic and case-based, questioning the adoption of a neologism: the concept of “*frișă*¹”. Although the domain aimed at is geography, the new term could be transferred towards all research domains that have in common the phenomenon represented by abandoned fields and buildings, that is urbanism and planning, sociology, economy, ecology, culture, defense, etc.

Methodologically speaking, there had been three stages. After the semantic analysis of the main terms in French, English and Romanian, we identified the theoretical grounds of the phenomenon they designate.

In order to have a proper view upon the present day perception of the phenomenon we looked for information both in the research field and in that of economy, politics and local administration. Our personal survey can be added to these sources and one can say that they all allowed the selection of case study examples that can support the authors’ intention.

The source of confusion that inevitably appears in the context of the present article is due to the difficulty in choosing a truly solid concept that could be the best choice among all the other Romanian subject-versions.

We need to adopt a unifying concept to define all these phenomena presented only as a succession of examples. Although they are apparently different manifestations, they are ultimately focusing upon the same thing: a material understructure that is not used and thus becomes degraded. We may speak about the simultaneity of these phenomena and therefore we could establish a certain typology, which is another stage in our preoccupations with this new, yet not exclusively unifying concept.

1. Introducere

Realitatea geografică este un puzzle mozaicat tridimensional. Fragmentele spațiale ale acestei realități îmbracă forme și dinamici diverse. Vizionarea lor se poate face la suprafață sau în profunzime, în unghiuri drepte sau diagonale interschimbabile. Depinde de știința și scopul cercetătorului. Oricare dintre “bucățile” de realitate geografică poate deveni la un moment dat un polarizator al elementelor și forțelor din spațiul proxim. Neperiodic și determinat temporar (și temporal), sistemul

¹ <frische>engl.spelling

creat se destramă pentru a intra într-un nou ciclu de organizare spațială (Roșu, 1987), elementele și fluxurile schimbând locul și direcțiile. Sistemul se descompune pentru a face loc unei noi organizări, de cele mai multe ori considerată naturală, organică, iar fostele sale elemente constituente devin polarizatoare ale unor noi structuri sistemice temporare.

Articolul de față aduce în atenție un asemenea fragment spațial, posibil a fi numit «*frișă*». Acesta este un termen copiat din franceză (*friche*), dar neintrat încă în limbajul geografic românesc, din cel puțin două motive – exprimă o realitate recentă și puțin studiată și are sintagme echivalente în limba română, chiar dacă mai puțin sintetice decât ar putea deveni “frișa”.

Aculturația științifică este însă răspunzătoare de îmbogățirea continuă prin transfer lingvistic a limbajului de specialitate din orice domeniu (Chelcea, 2000). Pentru geografia românească, sursa ce a mai solidă pare să fie mai ales franceza, urmată îndeaproape de engleză și germană. Explicația se găsește în primul rând în epoca de început a acestei științe, când reprezentanții începuturilor școlii geografice românești -S. Mehedinți și G. Vâlsan- aduc nu doar sistemul de gândire occidental, ci și conceptele echivalente din școlile franceză și germană (Donisă, 1977).

La peste o sută de ani distanță, după 1990, geografia românească preia și adoptă treptat elementele unui nou sistem epistemologic, în care modelul francez este din nou prezent, desigur cu moderație. Ramurile geografiei nu au însă aceeași permisivitate la schimbare, și într-un context european dinamic din punct de vedere politico-economic, geografia economică pare cea mai bulversată. Transformările majore în structura economică reală cer adaptări ale metodei și conceptelor teoretice de analiză a acesteia. Situații și procese specifice economiei de piață occidentale care nu aveau corespondent în peisajul românesc înainte de 1990, încep treptat să se manifeste în forme comparabile, deși mekansimele de formare sunt uneori diferite. Se remarcă prezența unor construcții *părăsite*, imobile în *paragină*, terenuri *pârloagă*, fabrici și uzine *pustii*, cartiere sau chiar localități *fantomă*, ceea ce într-un cuvânt poate fi numit *frișă*. Termenul, un barbarism înainte de a fi neologism adoptat ad-hoc de unii dintre geografii francofoni în dezbateri informale, acoperă toate situațiile de inactivitate și abandon ale unor structuri materiale din industrie.

Utilizarea lui formală este încă izolată, neapărând decât în câteva articole despre reconversia urbană (Culescu, Tudora, 2006). În geografie, termenul *frișă* nu apare, în schimb fenomenul pe care îl descrie este prezentat în câteva lucrări apărute în ultimul deceniu (Popescu, 2000, 2003), asociat cu orice activitate în declin care produce spații dez-funcționalizate.

Rândurile care urmează sunt o posibilă argumentație pentru unificarea preocupărilor vizând *fenomenul*, prin *termen*.

2. Definiri și definiții

Etimologic, cuvântul *frișă*² (*friche*, fr.) vine din olandezul *versch/virsch*³ însemnând *proaspăt, nou*. Folosit alături de cuvântul *pământ* (*lant, oland., terre, fr.*), desemnează un teren câștigat din mare prin îndiguire, sugerând astfel ideea de teren

² Am optat pentru românizarea termenului francez *friche*, prin procedura de calchiere, considerând-o cea mai facilă prin rădăcina comună.

³ http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_French_words_of_Germanic_origin

nefolosit, odihnit. Așadar este unul dintre cuvintele franțuzești de origine germanică. Inițial utilizat ca substantiv, frișa desemna teren necultivat într-un ciclu de producție agrară (*jachère*, sin.), dar revoluția industrială va diminua practica până la dispariție, prin introducerea noilor tehnici de creștere a productivității agricole. Utilizat ca atribut, frișa desemnează statutul temporar al unui spațiu lăsat pârloagă în mod voit, ceea ce a permis confuzia voluntară între *friche* și *jachere*⁴.

Traducerea românească a termenilor corespunde de asemenea unui dublet de sinonime cu sfere parțial coincidente. Astfel, așa după cum *friche* este explicat prin cvasi-echivalentul său *jachère*, primul însemnând însă teren abandonat, față de al doilea care semnifică teren nelucrat în scopul refacerii, la fel, termenul românesc *pârloagă* (*jachère*) este sinonim cu *paragină*, *părăsire* (*friche*), fără a fi întrutotul corespondente, deoarece primul implică o potențialitate vizată într-un viitor previzibil, față de a doua situație care, din punct de vedere temporal, nu are o determinare precisă și cu atât mai puțin optimistă.

Echivalentele engleze ale termenului confirmă nuanțele care diferențiază înțelesurile lui *fallow(land)*, cu sens de ogor necultivat temporar și *waste(land)* sau *untilled*, care sugerează mai degrabă un atribut negativ, desemnând tot teren necultivat dar datorită degradării. Ambele variante sunt oricum mai blânde decât severele *derelict land* și *brownfield*, care se atribuie terenurilor compromise pentru o perioadă lungă de timp și asociate unei degradări datorate industriei. Brownfield-ul este în fapt combinația maximă dintre nefolosirea socială și toxicitatea fizică rămasă din fosta activitate, ceea ce compromite potențialul latent al unei viitoare utilități economice prin costul suplimentar pe care îl impune depoluarea. Engleza are așadar mai mulți termeni conformi realităților generate de cursul societății, probabil datorită pionieratului său industrial.

Prin extensie de la domeniul funciar, termenul *friche industrielle / derelict land* începe să fie utilizat în orice situație care presupune o nefolosire temporară a unui potențial. De aici derivă două conotații: cea negativă se leagă de regimul prezent al acelui potențial, necultivat, neutilizat din diverse motive, printre care cel al epuizării este recurent. Inutilitatea și abandonul sunt primele atribute cu care se asociază o frișă. Aspectul pozitiv derivă din potențialitatea implicită a oricărui loc neutilizat tranzitoriu, dar care poate deveni originea unei reconfigurări spațiale viitoare. Frișa este în acest caz doar o “gaură” temporară în țesătura de relații fizice funcționale.

Desemnând o realitate incontestabilă și omniprezentă în toate regiunile lumii, frișa și-a mărit treptat după anii 60 sfera de aplicabilitate de la funciar la social⁵, de la industrie la cultură, de la rezidență la ecologie și armată, ieșind din câmpul său de origine prin abordări economice, sociale și urbanistice, alături de cele geografice pe care le considerăm inițiale⁶.

Că termenul definește o realitate din ce în ce mai prezentă în Europa, ceea ce cere o înțelegere unitară a conținutului, este probat de faptul că pe site-ul EIONET⁷,

⁴ Dictionnaire de la géographie et de l'usage de la société, Belin, 2003, pp.381-382

⁵ Intrarea termenului în științele sociale se datorează tot unui geograf, Wolfgang Hartke sub forma “sozialbrache/social fallow” /frișa socială (Hartke, 1956) prin care se desemnau terenurile agricole abandonate ca urmare a schimbărilor din societate (industrie, migrație, sărăcie).

⁶ Paul Vidal de la Blache introduce termenul de *friche* în anul 1908.

⁷ <http://www.eionet.europa.eu/gemet/concept> la data de 22sept. 2009

partener al Agenției Europene de Mediu (EEA), se găsește o listă de peste 20 de echivalențe lingvistice ale sintagmei românești *zonă industrială și teren industrial abandonat*, tradusă prin *friche* și *waste land*. Fideli scopului declarat în introducerea articolului, afirmăm că adoptarea *frişei* ca termen generic pentru orice situație de neutilizare poate găsi argumente chiar în documente europene de actualitate.

3. Istorii și preocupări

Dar care sunt originile fenomenului generator de spații asimilabile unui singur termen, cel de *frișă*? Dezindustrializarea și terțiarizarea societății contemporane începută în regiunile dezvoltate încă din anii '60 au început să facă loc în peisajul urban terenurilor și construcțiilor industriale abandonate. Poziționate atât în centurile periferice, cât și în zone centrale ale orașului, *frișele* încep să intre în atenția politicilor de reconversie și amenajare teritorială din rațiuni practice (valoarea terenului, necesitatea igienizării urbane) sau estetice. Fenomenul în expansiune începe să capete amploare în deceniul opt al secolului trecut (Costa Martins, 2004) când numeroase proiecte de reconversie sau amenajare urbană se vor derula în multe dintre marile metropole europene. Sectoare întregi dintr-o serie de orașe (multe capitale europene) au cunoscut reconversia și regenerarea urbană, între care Docklands este cel mai cunoscut prin sonoritate. Degradarea unor cartiere sau părăsirea unor unități industriale au fost fenomene frecvente în occidentul european. Franța, Elveția, Olanda sau Germania se detașează prin numărul mare și diversitatea situațiilor care pot fi considerate *frișe*. De altfel, tipologia *frișelor*, extrem de amplă, relevă faptul că acestea pot fi un obiect sau un complex de obiecte de restructurat. Regiunea Ruhr reprezintă unul dintre exemplele cele mai invocate pentru a descrie restructurarea cu succes a unei economii regionale dominate de industrie, de la o industrie minieră, metalurgică și chimică spre o economie terțiarizată, specializată în servicii de vârf (informaționale, educative, financiar/bancare, etc) în paralel cu reechilibrarea mediului natural (Popescu, 2003).

Prin urmare, se poate vorbi deja de peste 30 de ani de studii și experimente centrate pe *frișe*. Cunoașterea și transformarea lor în teme de analiză pe cele mai diverse niveluri de aprofundare, de la simple articole, la disertații, teze de doctorat și studii complexe cu finalitate practică relevă dimensiunea fenomenului și semnificația lui complexă – teritorială, socială, politică și economică.

Deși tema poate fi întâlnită în majoritatea școlilor de planificare, cristalizarea ei este incipientă chiar la nivelul Asociației Europene a școlilor de Planificare (AESOP⁸) unde tema este partajată între grupurile de lucru Reziliență și reducerea riscului, Studii de planning francez și englez și Drept și drepturi de proprietate în planificare, școlile de gândire franceză și anglo-saxonă evidențiindu-se prin densitatea de abordări.

După operațiunea de definire și clasificare a lor, *frișele* intră într-un proces de disecție funcțională, în urma căruia se produce acțiunea practică de reconversie. Soluțiile sunt orientate de cele mai multe ori către refuncționalizarea socială și ecologică, uneori chiar indiferent de categoria din care au făcut parte anterior. De

⁸ Association of European Schools of Planning. În calitate de membri ai asociației, autorii au cunoscut direct maniera de abordare, intensitatea și polarizarea unor subiecte de actualitate din planningul european prin intermediul a trei din cele nouă grupuri de lucru.

altfel, taxonomia lor operează mai mult în plan teoretic, întrucât soluțiile de planificare exced adesea strictei naturi a frișei.

Ca orice obiect geografic, frișele au propria taxonomie, tipologia lor putând fi atât calitativă cât și cantitativă. Deoarece dimensiunea subiectului ar depăși spațiul propus, ne vom rezuma deocamdată să afirmăm, exclusiv pe baza cercetărilor personale, că natura frișelor este cel mai utilizat criteriu de clasificare tipologică, rezultând tipurile *industrial, militar, agricol, urban, social, cultural*. Categoriile enumerate preocupă în mod diferit cercetarea și diferențiază autorii.

La acest criteriu am adăuga încă unul, cel puțin prin relevanța geografică pe care ar putea-o avea - scara de manifestare teritorială. Dimensiunea teritorială a frișei este un interval matematic închis, acoperind toate situațiile de decupaj teritorial între unitatea minimă ocupată de o singură *construcție* și până la unitatea maximă recognoscibilă geografic, *regiunea*. Acesta este însă un subiect care necesită identificare, cercetare și dezbateră proprie.

Desigur că cele mai studiate rămân frișele industriale. Acestea sunt traductorii fideli ai mutațiilor petrecute în localizarea industriei de-a lungul timpului, iar impactul asupra țesăturii urbane este adesea major. Construcțiile și terenurile ieșite din circuitul industrial reprezintă spații abandonate, goale, asemenea găurilor într-o bucată de schweitzer. (Macquat, 2006). Nu numai din punct de vedere estetic, reciclarea și reutilizarea acestor terenuri ameliorează imaginea orașului dar, mai ales într-o logică de gestiune adecvată a terenului, contribuie la moderarea consumului și diminuează deversarea urbană (periurbanizarea). Reabilitarea lor, însemnând reciclarea și reutilizarea spațiului chiar prin reconversie, apare în primul rând ca un proces urbanistic, dar urmările au proiecții multiple.

De-a lungul deceniilor, studierea și dezbateră problemelor reprezentate de ariile industriale în declin au determinat organizarea de congrese⁹, reuniuni la nivel înalt sau constituirea unor asociații specializate. Franța este un exemplu elocvent al manierei în care fenomenul frișei a fost conștientizat și apropiat. Peste 50% dintre frișele din Franța sunt localizate în regiunea Nord-Pas de Calais, cândva prima regiune industrială a țării, ceea ce a condus la o întreagă literatură asupra subiectului, pe lângă numeroasele proiecte cu resorturi și implicații urbanistice, sociale, ecologice etc.

Germania, în zona Nord-Rhin Westfalia, a experimentat de asemenea transformarea peisajului industrial¹⁰ din anii 50 în frișele anilor 70-80 și apoi în parcurile industriale, culturale și de recreere din anii 90 până la începutul mileniului trei. Numeroși factori au concurat la nașterea frișelor: dispariția unor întregi ramuri sau activități industriale, fuziuni și vânzări, creșteri de randament ale producției, schimbări în politica militară și de apărare, dinamici demografice și migrație, schimbări de percepție și comportament, etc. (Valda et Westermann, 2004). Criza economică și financiară a anilor 2008-2009 pare a fi cea mai recentă cauză a apariției frișelor în diverse regiuni ale globului, și evident și în România. Lumea, aflată la sfârșitul unei etape în boom-ului economiei terțiare din deceniile precedente, a văzut cum sectorul industrial și cel imobiliar nu mai pot absorbi stocul de imobile și

⁹Începând cu anul 1960 se constituie *International Economic History Association* (IEHA). Congresele asociației vor reprezenta primele foruri de comunicare și dezbateră a fenomenului.

¹⁰ Norman J.G. Pounds, 1952, *The Ruhr- A Study in Historical and Economic Geography*, Bloomington Indiana University Press.

terenuri pe care piața îl generase până atunci. Avalanșa de inactivitate se materializează în construcții încremenite în proiect, închideri de unități de producție, golirea și dezafectarea spațiilor comerciale, părăsirea zonelor rezidențiale și ale unor utilități citadine.

În România, fenomenul analizei spațiilor în declin debutează la finele deceniului 10 al secolului trecut. Începând din acea perioadă, destructurarea industriei ca fenomen ireversibil și reorganizarea absolut necesară a cadrului legislativ au coincis cu primele abordări cristalizate în lumea academică. Fenomenul industrial post-decembrist este puțin aprofundat iar studiile focalizate pe integrarea lui într-un parcurs evolutiv al secolului XX sunt puține (Ianoș I., 2001, Popescu C., 2000, 2003, Cepoiu L., 2007). Tangențial subiectul se regăsește nu doar în lucrări monografice de geografia industriei, ci și în preocupări regionale, dar continuarea și ramificarea lor este lentă. Corpul geografilor este mult prea restrâns față de oferta de subiecte și cererea de rezolvare a lor.

4. Perceperea și exprimarea unei realități

Paragina, abandonul, neutilizarea, declinul, părăsirea și ruina sunt concepte frecvent întâlnite atât în limbajul politic și mass-media cât și în cel specializat al geografilor, economiștilor sau arhitecților urbaniști. Pentru a evidenția diversitatea de situații în care pot fi întâlnite sensurile termenilor enumerați, am selectat câteva contexte în care utilizarea generică a termenului *frîșă* are putere sintetică, fără a afirma că expresivitatea autohtonă ar trebui înlocuită în toate cazurile. Alegerea exemplelor s-a făcut urmărind evidențierea diversității lor, a ariei geografice din care sunt prelevate și termenii prin care sunt numite, în funcție de context.

“România are la ora actuală peste un milion de hectare de teren arabil nelucrate care zac in paragină, terenuri ce dau neajunsuri culturilor vecine.”

(sursa: convorbire cu Traian Cișmaș, directorul Direcției pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală Brăila, sept. 2009)

“...cumpăr teren cu următoarele caracteristici: destinație teren: construcție hypermarket, suprafața: min. 2 ha-max. 5 ha, zona: o zonă dens locuită sau cu perspective, nu foarte periferică pe cât posibil centrală. sunt acceptate și terenuri cu construcții părăsite gen: fabrici părăsite, clădiri părăsite, combinate, instituții, uzine in paragină, dezafectate. Prezentarea ofertelor să cuprindă: prezentare pe hartă, localizarea terenului, plan de amplasament pe harta orasului!!! planul terenului, descriere sumară cu vecinătăți (cartiere, magazine, instituții), dotări (rețea electrică, canalizare...) preț de pornire pe mp.- ofer prețul pieței”

(sursa: Anunțuri Viața Liberă Galați, nr. 2247 din 20 iunie 2004)

“În urmă cu două săptămâni, unul dintre cele 5 blocuri părăsite de pe strada Plopului din cartierul "Combinat" din Făgăraș s-a prăbușit. Aflate în proprietatea societăților comerciale Bravcof SA, Corem SA și Antrepriza de Constructii Montaj, toate din Brașov, cele 5 blocuri au servit drept locuințe de serviciu și birouri până în 1991, când au fost abandonate de proprietari. Apoi, după ce au fost debransate de la rețelele de utilități (apa, gaz, curent electric), locatarii le-au părăsit și ei, în scurtă vreme, de atunci blocurile fiind vizitate doar de cei veniți să facă rost de cărămida din ziduri.”

(sursa: <http://www.adevarul.ro/articole/2001/blocurile-parasite-din-fagaras-au-inceput-sa-se-prabuseasca.html>)

“*Fosta exploatare minieră* aflată în „conservare” îi sperie pe drumeții care ajung întâmplător în zonă. Puțini excursioniști se aventurează în „*orașul-fantomă*”, ascuns între munții Parcului Național Călimani.” (Monitorul de Suceava, nr 3988/2008)

“Hanul de la Gura Orbicului”, monument istoric și de arhitectura laică, înălțat în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, ca *rateș* (han postal fortificat), se număra printre cele mai bine păstrate hanuri moldovenești, cu rol important pe drumul comercial de pe Valea Bistritei. Rădăcina este acum *ruina* cea mai importantă a orașului, la fel ca și fosta autogară. Fostul restaurant de lux „Pescarușul” este tot o *ruină*; una privată. A ajuns locul ideal pentru vagabonzii aflați în criză de habitat. În fostul cămin de familisti al SC STOFE, de aproape 20 de ani țiuie singurătățile. *Degradarea* e accentuată, trecerea sa în patrimoniul Consiliului Local întârzie. Același statut îl are stadionul Textila, cu vestiarele de sub tribună *vandalizate*, cu fostul teren de handbal pierdut în bălării, cu tot cu tribunele furate. Pentru „celebrul” bloc de locuințe NATO – lipsit de ferestre, rețea electrică, instalații sanitare și termice, cu statut de bombă epidemică și rampa infracțională candidând la statutul de infern – nu mai avem nici un epitet al disperării. Fostul cinematograful „Victoria” mai are puțin până la prăbușirea acoperișului. *Nu i se găsește o destinație*. Grădina zoologică și-a găsit obștescul sfârșit oficial. Satul de vacanță Runc nu mai găzduiește, de câțiva ani, tabere pentru copii. Lipsește autorizația de funcționare. În plus, terenul face obiectul unor revendicări de proprietate. Între timp, germenii *ruinării* își fac datoria. Din școala din cătunul Marginea nu au mai rămas decât pereții. Se solicită aprobări pentru *demolare*. Toate acestea sunt costuri sociale ale tranziției, lipsei resurselor financiare sau ale amânării clarificării statutului lor juridic.

(Sursa: Ruinele și clădirile părăsite ale târgului Buhuși, I. Fercu, în ziarul Deșteptarea, 20 August 2009).

5. Concluzii

Deși diferite după natură, întindere și efecte, așa după cum o arată sumara selecție de exemple, frișele au în comun pierderea funcției și a funcționalității inițiale. Cauzate de destrămări ale contextului social, politic, financiar, cultural sau economic, frișele concentrează rateurile unui ciclu evolutiv, materializându-le în forme dezolante, al căror efect se reîntoarce de cele mai multe ori asupra aceluia și context care le-a generat.

De peste 50 de ani societatea modernă și postmodernă asigură cadrul unei ciclicități funcționale din ce în ce mai condensate, pentru toate segmentele ei de manifestare. Economia și politica, socialul și cultura, sectoarele întrepătrunse ale dinamicii societale compun un mecanism complex de producere a unor structuri, ansambluri și realități teritoriale. Frișele par să fie șpanul acestei mașinării selective ce nu poate fi ignorat cu atât mai mult cu cât dimensiunea lor dezechilibrează temporar stabilitatea sistemului.

BIBLIOGRAFIE

- Chelcea Septimiu** (2000), *Psihologie socială: note de curs*, București, pp. 33.
- Costa Martins, Anamaria de Aragao** (2004), *Facing urban redevelopment in developing countries*, pp. 23-25.
- Cepoiu Loreta** (2007), *La delocalisation industrielle a Bucarest et ses effets dans l'espace metropolitain bucarestois*, Le 7e séminaire internationale Bordeaux/France Juillet 2007.
- Garcia Isabelle** (1999), *La friche tertiaire*, Genève: Univ. de Genève. Département de géographie - 34 f. ; 30 cm, *Mémoire de licence en géographie*. Genève, 1999.
- Macquat Arnaud** (2006), *Processus de réhabilitation des friches industrielles Cinq cas de friche industrielle en ville de Delémont memoire de licence*, Universite de Neuchatel, Institut de Geographie.
- Popescu Claudia** (2000), *Industria României în secolul XX. Analiză geografică*, București, Edit. Oscar Print.
- Popescu Claudia** (2001), *Industria mondială în era globalizării*, București, Ed. Oscar Print.
- Popescu Claudia** (2003), *Zonele miniere defavorizate din România. Abordare geografică*, Edit. ASE, București.
- Valda Wetermann** (2004), *La Suisse et ses friches industrielles - des opportunités de développement au coeur des agglomérations*, Berne, ARE, OFEFP. 24 p.

Viorel Chiriță
Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava
E-mail: chirita@usv.ro

Violeta Pușcașu
Universitatea „Dunărea de Jos” Galați
E-mail: vpuscasu@ugal.ro